KADER

Orgaan voor functionarissen van het Humanistisch Verbond

3e JAARGANG - MEI-JUNI 1960 NR. 3

INHOUD

DE GEMEENSCHAP

Verslag Topkader-Conferentie 9 en 10 april 1960 47
De T.K.C. 52
Onze brochures 53
Rollenspel als gespreksmogelijkheid 54
De sprekerslijst 55
De volkstelling 1960 56
Reglement voor gewesten en federaties 56
Conferentie over geestelijke volksgezondheid 56
Stemmen van lezers 57
Is het bij ons ook zo? 58

GEESTELIJKE VERZORGING

Plaatselijke geestelijke verzorging 59
Hoe doet u dat 61
Ziekenbezoek 63
De geestelijke gezondheid in de industrie 64
Nieuws uit en om de arbeiderskampen 66

DE STEMVORK

Aan het einde van het seizoen 67
Zinvolle en zinledige begrippen 68
Boekennieuws 70

KADER

ORGAAN VAN HET
HUMANISTISCH VERBOND
INHOUDENDE

I DE GEMEENSCHAP

RUBRIEK VOOR DE GEMEENSCHAPSFUNCTIONARISSEN
REDACTIE: W. COENDERS, BRINKGREVERWEG 111, DEVENTER, TELEFOON 06700—5452

II GEESTELIJKE VERZORGING

RUBRIEK VOOR DE GEESTELIJKE RAADSLIEDEN EN HUN MEDEWERKERS
REDACTIE: MEVR. D. HEROMA-MEILINK, PLESMANSINGEL 6, AMSTELVEEN, TEL. 02964—4322

III DE STEMVORK

RUBRIEK VOOR DE SPREKERS
REDACTIE: W. C. KOPPENBERG, MINERVALAAN 66 I, AMSTERDAM-Z., TELEFOON 020—718531

ADMINISTRATIE: OUDEGRACHT 152, UTRECHT, TELEFOON 030—10163

De Gemeenschap

RUBRIEK VOOR DE GEMEENSCHAPSFUNCTIONARISSEN

VERSLAG TOPKADER-CONFERENTIE 9 EN 10 APRIL 1960

Aan de orde waren: wat vraagt onze bijzondere aandacht in 1960; humanisme en buitenkerkelijkheid en het jaarverslag 1959.

Wat doen we dit jaar?

In zijn korte openingswoord wees voorzittter van Praag erop, dat we deze keer met wat meer functionarissen bijeen waren dan gewoonlijk het geval is. Het D.B. stelde er prijs op, ook het jaarverslag over 1959 te bespreken, omdat we dit jaar geen congres hebben en heeft daarom een aantal vertegenwoordigers van grote gemeenschappen uitgenodigd. Natuurlijk is het niet de bedoeling, dat we gaan stemmen, daarvoor dient het congres.
Polet heeft aandacht gevraagd voor enkele onderwerpen, die naar de mening van het D.B. dit jaar onze aandacht vragen. Hij liet hieraan een korte beschouwing vooraf gaan, waarin hij nog eens de betekenis van de gewesten onderstreepte. Verheugend is, dat dit jaar de studiedagen een veel grotere belangstelling hebben gehad dan de laatste jaren het geval is geweest. De kleine gemeenschappen, vooral degenen met minder dan 50 leden, blijven ons zorg baren. Voor dit jaar zou het eigenlijk een opgave zijn, om door bespreking en onderzoek ons een duidelijk beeld te vormen, wat we kunnen doen om deze gemeenschappen te steunen en tot bloei te brengen.
De activiteit rondom de **Luisterking** is van invloed geweest op de gehele situatie in het Verbond. Een jaar geleden werd deze Kring op het congres in Rotterdam opgericht en die geboorte met groot enthousiasme begroet. Op het ogenblik zijn er bijna 25.000 mensen lid van, d.w.z. ongeveer 10 % van het aantal dat naar onze uitzendiingen luistert. Dit resultaat is zeker niet slecht maar om onze onderhandelingspositie te versterken, is een voortdurende uitbreidiing noodzakelijk. Het gevaar is nog niet afgewend en we zullen het nodige moeten doen, om, ondanks het feit, dat de behandeling van het ontwerp-omroepbestel nog niet is aangekondigd, de belangstelling voor onze actie levendig te houden.

De **volkstelling** is ook een zaak, die dit jaar en wel zeer spoedig, onze aandacht opeist. Daar is de vorige keer op de TKC al het nodige over gezegd en inmiddels is in Kader van januari/februari het artikel van algemeen-secretaris Max hierover gepubliceerd. De tekst voor een folder komt over enkele dagen van de drukker en wordt aan alle gemeenschap-

pen toegezonden. Ook voor de radio zal van onze kant nog worden gesproken en wel door Mr. Waslander. Het D.B. heeft de indruk, dat men in alle kringen van het Verbond inziet, dat, waar we dit kunnen, het geven van voorlichting noodzakelijk is.

Een zaak, die minder inspanning vereist, maar toch tot een hoogtepunt in het Verbondsleven gerekend mag worden, is de a.s. landdag op 26 mei in Wageningen. De beide vorige dagen in Emmeloord en Emmen hebben bewezen, dat van bijeenzijn van enkele honderden leden uit alle delen van het land een opwekkende werking uitgaat.

Nieuw zal voor velen ongetwijfeld de aankondiging zijn, dat het Hoofdbestuur besloten heeft op 9 oktober in Utrecht in het kader van het Mental Health Year een **conferentie over geestelijke volksgezondheid** te organiseren. De gemeenschappen zullen worden uitgenodigd afgevaardigden te zenden, terwijl daarnaast op grote schaal belangstellenden van andere organisaties verwacht worden. Binnen niet al te lange tijd ontvangen de besturen hiervan de details. Verwacht mag worden, dat een dergelijk onderwerp met zijn vele facetten, centraal gesteld aan het begin van het winterseizoen er toe zal leiden, dat ook de gemeenschappen er in de daarop volgende maanden in ruime mate aandacht aan zullen besteden. Stof dus weer voor huiskamerbijeenkomsten en/of gespreksgroepen, met welke laatste het nog niet zo wil vlotten, als gewenst zou zijn.
Polet heeft ook nog gewezen op het 15-jarig bestaan, dat we in februari 1961 op bescheiden wijze zullen vieren, o.a. door het beleggen van enkele demonstratieve vergaderingen en een extra-nummer van Mens en Wereld. De plannen staan nog niet helemaal vast, maar men zal er t.z.t. zeker meer van horen.

Na deze inleiding volgde een discussie, waarbij vooral de Luisterkring en de gespreksgroep onder de loep genomen werden. Waar men met deze laatste begonnen is, zijn de resultaten goed. Wat nodig is, zijn gespreksleiders en de gewesten zullen er goed aan doen, te trachten deze mensen op te leiden, waarbij in sommige gevallen gebruik gemaakt kan worden van adviseurs, die sedert enkele maanden hiervoor beschikbaar zijn. Er werd ook op gewezen, dat onze propaganda, o.a. voor de Luisterkring, niet modern genoeg is, en daardoor de mensen te weinig aanspreekt. Dit geldt ook voor onze voorlichting bij de volkstelling, al blijven daarbij onze activiteiten naar buiten zeer beperkt. Het chronische geldgebrek is ongetwijfeld een ernstige hinderpaal.

Humanisme en buitenkerkelijkheid

Hierover heeft zaterdagavond van Praag het woord gevoerd, die begon met er op te wijzen, dat hoewel het onderwerp niet van strikt organisatorische aard is, het er wel ten nauwste mee samenhangt. De begrippen humanisme en buitenkerkelijkheid zijn niet identiek, want niet alle humanisten zijn buitenkerkelijk en niet alle buitenkerkelijken zijn humanist. Het Verbond wil een centrum van bezieling voor de buitenkerkelijke wereld zijn. Die wereld wordt door ons niet opgeëist, maar we voelen ons er verantwoordelijk voor, we stellen ons werk er aan ten dienste, ook in de practijk. De wezenlijke bestanddelen van onze arbeid zijn bezieling en

verbondenheid, ze horen principieel onverbrekelijk bij elkaar, denken en doen kan niet worden gescheiden. Het is niet toevallig, dat op beiden het accent valt, want daarmee geven we een antwoord op de onzekerheid, de verwarring, de leegte en de angst, die in de wereld heersen.

Nihilisme

Door ons werk bestaat de mogelijkheid de buitenkerkelijke wereld van niets tot iets te maken. Het humanisme is een geestelijke emancipatiebeweging, met een eigen gezicht en eigen handen. Het is niet met gejuich binnengehaald, ook niet door de buitenkerkelijken, want het vraagt offers en schept onrust.

We moeten die buitenkerkelijke wereld kennen en onderscheid maken tussen een sociaal en een principieel nihilisme. Het eerste komt veel meer voor, dan we in ons optimisme wel willen aanvaarden. Er zijn gehele wijken, vooral in grote steden, waar mensen zich inderdaad nergens druk over maken en volstrekt in niets enig geloof hebben.
Daarnaast leven vele mensen met een deelovertuiging, spannen zij zich in voor een enkel facet van hun leven, van viscollege tot politieke strijd. Er is hier sprake van een onafheid, een streven dat slechts op een deelgebied van het leven is gericht. Met ons humanisme proberen wij een allesomvattende levensvisie te verwerven, maar de grote moeilijkheid is, daar de mens van te overtuigen, die zich voor zijn deelovertuiging soms grote offers getroost.
Bij het principiële nihilisme is een grote mate van bewustzijn en levensvisie wel aanwezig. In zijn extreemste vorm wijst het elke gevestigde overtuiging van de hand. Het non-conformisme is in de mode en wordt daardoor ook tot conformisme. Ook bij ons vindt het weerklank, ook wij zijn verontrust door de verzuiling en vrezen er bij te worden ingedeeld. Deze verontrusting hebben we gemeen met grote groepen in het Christendom.
De vraag is, hoe we samen kunnen werken, zonder eigen karakter op te geven. Een werkelijke algemeenheid kan slechts vanuit de kern van de levensovertuiging tot stand komen en leiden tot een gezamenlijke verantwoordelijkheid.

Geen humanistische sector

Omdat het er ons niet om te doen is, in de samenleving een humanistische sector op te bouwen, ligt hier een aanknopingspunt met die buitenkerkelijken die daarvoor vrezen. Het humanisme wil niet sectarisch zijn, het doet een beroep op enkele fundamentele opvattingen. Het gevolg is dan ook, dat men ons verwijt, dat ons beginselprogramma vaag is, „skeletachtig".
Wat wij doen, is voortdurend de methode toepassen van „trial and error" proberen met de kans op fouten maken.
We hebben Socrates opgericht juist voor hen, die huiverig zijn zich te organiseren. Ook daarbuiten moeten we komen tot het vormen van groepen, ook van intellectuelen, zonder dat zij zich aan het lidmaatschap behoeven te binden. Maar datzelfde geldt ook voor de nihilist in sociale zin. Velen van hen zullen niet door het woord bereikt worden, maar worden in de practische sfeer aangetrokken.

Humanistisch is, dat de mens zijn eigen problemen onder ogen ziet. Daarvoor moeten wij de mogelijkheden scheppen, met alle vindingrijkheid waarover we beschikken. Dat vraagt ook toewijdiing, en daaraan ontbreekt het ons wel eens. Van ons wordt verwacht, dat we de moderne mens in deze moderne wereld op zijn wijze ernstig nemen. Zoals we in eigen kring opwekken tot menselijke ontplooiing, dienen we dat ook in de buitenkerkelijke wereld te doen.

Bij de discussie werd de vraag gesteld, of het wel juist is de bezieling en de practische arbeid naast elkaar te stellen. Voor het laatste immers is een achtergrond van geestelijke bezieling en verdieping voorwaarde. Voor sommigen zal daarom het accent veel meer op de geestelijke activiteit vallen. Inleider is echter van mening, dat het hier om complementaire begrippen gaat, de een niet denkbaar zonder de ander. Als men verder meent dat het humanisme oppervlakkig is, dan moet helaas erkend worden, dat er tot nu toe weinig echte geestelijk scheppende arbeid verricht is. Van Praag noemde hierbij de namen van Fromm, Roy, Russell, Huxley, maar daarmede is de reeks vrijwel uitgeput. We kennen ook geen humanistisch geïnspireerde anthropologie.
De uitlating van één der aanwezigen, zichzelf als principiële nihilist te beschouwen, werd door inleider niet aanvaard. Natuurlijk is het humanisme non-conformistisch, maar we hebben enkele essentiële dingen ontdekt, waar we hardop ja op zeggen. In dit verband noemde van Praag het boek van Denis de Rougemont „Denken met de handen".
Als men het een gevaarlijk standpunt noemt, de mens met de deelovertuiging ook bij de nihilisten in te lijven, dan kunnen we, met alle respect voor de trouw en opofferingsgezindheid van deze mensen niet ontkennen, dat het leven in verschillende compartimenten een demonische trek heeft. De aansluiting bij de buitenkerkelijke wereld zullen we moeten vinden in de dagelijkse practijk. We moeten arbeiden als missionarissen en oog hebben voor de kleine dingen. In tegenstelling tot gemaakte opmerkingen was inleider van mening, dat we wel degelijk vat op de jeugd kunnen krijgen. Dat blijkt ook uit het feit, dat we in het Verbond zelf jongeren in de besturen zien verschijnen en hun plaatsen innemen.

Het jaar 1959

De zondagmorgen is besteed aan een uitvoerige bespreking van het jaarverslag over 1959. Van de zijde der HJG kwam bij monde van Hartemink het verzoek, de klemtoon in de formuleriing van de plaats gehad hebbende wijzigingen, iets te verleggen. Storm (Amsterdam) die het verslag dit keer reëler vond, wenste te weten hoe het met de Raad van Advies stond, en suggereerde een ledenraad als een nieuw te stichten college. De voorzitter meende, dat hierin de TKC al voorzag, en dat zijn ervaringen bij andere organisaties met een dergelijk lichaam hem er niet voor deden zijn. Enkele minder duidelijke passages, die Storm ontdekt had, werden toegelicht. Hij achtte het ook noodzakelijk, dat de term „Geestelijk Raadsman" duidelijk omschreven werd en voorkomen werd, dat mensen die hierop geen recht hadden, zich daarvoor uitgaven. Voor „Mens en Wereld" vroeg hij een nieuw beleid, opdat in een andere leesbehoefte voorzien kan worden. Nu is het een soort populair „Rekenschap". De redacteur van M en W, van der Vliet wees op de uitkomsten

van de gehouden enquête onder een aantal lezers, waaruit eigenlijk weinig viel op te maken. Gestreefd wordt uiteraard naar een eigen karakter.
De voorzitter van Utrecht, Schuytevoerder bracht de personeelsformatie van het Centraal Bureau ter sprake, hetgeen de voorzitter gelegenheid gaf enkele voorbeelden van de enorme hoeveelheid werk, die verricht moet worden, te noemen. Ook de kleine gemeenschappen, en de plaats van de gewesten passeerden de revue, waarbij o.a. de vraag werd gesteld, of het beter zou zijn geweest, op deze TKC de bestuurders van deze gemeenschappen uit te nodigen i.p.v. de grote. Het vraagstuk van de kleine gemeenschappen eist een bijzondere aanpak en het ligt in de bedoeling, althans in enkele gewesten, met voorstellen in die richting te komen.
Uit de vele opmerkingen noemen wij nog suggesties om „De Ark" met minder verlies te exploiteren, de vraag, of het geen zin zou hebben een conferentie te wijden aan de vraagstukken rondom het onderwijs (de Mammoethwet), waar of vormingscursussen voor jongeren gehouden worden en hoeveel, hoe onze contacten zijn met het Thuisfront en het Nederlands Gesprek Centrum en wanneer nu eens eindelijk het rapport verschijnt van de commissie over Sexuele Vraagstukken. Het uitblijven hiervan werd niet minder dan een schandaal genoemd. Ook de Luisterkring passeerde de revue, hetgeen Roethof gelegenheid gaf, nog eens de dringende noodzaak van uitbreiding te onderstrepen.
De financiële paragraaf moest wegens de tijd onbesproken blijven, op een enkele opmerking na. Van de zijde van het D.B. zijn alle opmerkingen en vragen beantwoord en enkele toezeggingen gedaan. Vertrouwen in het beleid van het H.B. over 1959 behoefde niet te worden uitgesproken, dat kan op het congres in 1961 gebeuren, waar de beide jaren '59 en '60 bekeken zullen worden.

De voorzitter meende in zijn slotwoord te mogen vaststellen, dat het een goede bijeenkomst geweest was, waarbij we elkaar de critiek niet hebben gespaard, maar die ons ook weer heeft geïnspireerd tot het verrichten van de taak waar we gezamenlijk voor staan. Al was het dan deze keer anders dan op de gewone TKC's, minder was het zeker niet geweest.
Daarna gingen alle deelnemers aan de maaltijd, waarbij van Praag nog memoreerde, dat het echtpaar Bakker met hun kinderen „De Ark" gaan verlaten om de huishoudelijke leiding van het nieuw gestichtte vormingscentrum in Driebergen van het Thuisfront op zich te nemen. Hij bedankte voor de goede zorgen, en wenste hen in hun a.s. werkkring het allerbeste toe. Daarmee behoorde ook deze conferentie weer tot het verleden.

Polet.

Langzamerhand verlaten de deelnemers het gebouw. De sigarettenrook trekt met slierten naar buiten . . . v. d. Ban rekent af met een paar laatkomers en pakt dan zijn spullen bij elkaar . . . Nu is het gebouw leeg. Vreemd het is alsof alles nog aanwezig is . . . Het bestuur . . . Roethof, v. Praag, daar Schuytevoerder, Schonk . . .
De etensbel luidt op de Ark. Buiten schijnt de zon even door de wolken. Jonge blaadjes in de berken . . . de lente tovert met zijn groen . . .
„Hoe was het". De koolmees steekt zijn kopje uit de nestkast en kijkt me onderzoekend aan.
„Ha die koolmees, hoe is het?"
„Beter dan bij jullie, de vrouw zit al op de eieren, jullie hebben wel gekakeld maar waar blijven de eieren? Ha-ha-ha."
„Nou ja koolmees het is mensenwerk het gaat niet ineens!"
„Enfin gelachen hebben jullie ook, ik dacht dat humanisten van die dooie sijsjes waren."
„v. Praag zij dank niet koolmees."
„Wat gaan jullie nu uitvoeren er zijn er bij . . . mezen nog an toe, die zitten tot hun kop in de nesten."
„Ja, koolmees, dat doen ze omdat er geen ander voor al dat werk te vinden is."
„Oh ja?"
„Ja."
„Kom nou, neem je zelf eens is er heus niemand te vinden in het bestuur van de muziekschool, bij de N.V.S.H., bij Volksonderwijs, bij . . ."
„Ja, ja stop maar!"
„Oh mogen ze het niet weten die hele rij!"
„Nou ja, koolmees . . .!"
„Nou ja belangrijke meneer . . . !"
„Eh, ja, koolmees!"
„Kan je al dat werk goed doen?"
„Eigenlijk niet koolmees . . ."
„Doe dan de helft eens en wat meer voor het H.V. Hier op „de Ark" zie ik de gevolgen van het werk en ook de zorgelijke gezichten als er weer geld te kort is . . . Je moest maar eens in mijn kastje komen zitten . . . Enfin je moet gaan eten. Ik ga gauw nog een wormpje halen voor moeders. Denk er eens over na. Tabé . . .
„Stormen van protest koolmees . . . ik hoor het al!"
„Laat maar waaien . . . !"
In de eetzaal de T.K.C.'ers. Gekakeld wordt er. De wens is dat er goede eieren uit voortkomen . . .
Gevangeniswerk, hulp aan de eenzame mens, internationale contacten . . . Wat meer toewijding — ja — wat meer tijd . . .
Even zoeken naar een man voor dat baantje bij de muziekschool — en een mannetje voor de N.V.S.H. en dan eens flink op pad voor datgene wat ik toch wel het voornaamste vindt . . .
Dankje wel koolmees!

Landrot

Er is nog veel onkunde en wanbegrip omtrent humanisme en Verbond, ondanks het feit, dat het H.V. over een keur van brochures beschikt, waarin alle gewenste voorlichting is te vinden.
Echter, is er bij de gemeenschappen wel voldoende activiteit om deze lectuur op de bestemde plaats te krijgen?
Er is keuze genoeg, getuige onderstaande lijst:

De dag ligt voor ons (schets van een humanistisch wereldbeeld), door dr. J. P. van Praag. Prijs ƒ 0,35.

Dit wordt gedaan (bijgewerkte druk van de jubileumbrochure). Prijs ƒ 0,30.

Beginsel en doel (de beginselverklaring toegelicht). Prijs ƒ 0,25.

Wat ben ik eigenlijk? (een antwoord op een veelzijdig gestelde vraag). Prijs ƒ 0,25.

Een verrassende ontmoeting (een eerste kennismaking met het humanisme). Prijs ƒ 0,25.

De Idee van de Openbare school, door Dr. J. C. Brandt Corstius (een duidelijke uiteenzetting wat de openbare school moet zijn). Prijs ƒ 0,60.

Echt en onecht in geloof en ongeloof, door Prof. Dr. T. T. ten Have. Prijs ƒ 0,75.

Onze kinderen tussen Humanisme en Christendom, door Mevr. A. J. Groenman-Deinum. Prijs ƒ 0,75.

Modern Humanisme, door dr. J. P. van Praag. Prijs ƒ 1,75.

Humanisme en Rede. Een serie opstellen door Dr. J. P. van Praag, Prof. Dr. T. T. ten Have, Dr. A. Daan, Prof. Dr. L. G. v. d. Wal, H. J. Blackham en Dr. H. Bonger.

Humanisme en sociale gerechtigheid. Een rapport van het Humanistisch Verbond. Prijs ƒ 0,90.

Humanisme en religie. een serie opstellen van Dr. J. P. van Praag, Dr. D. H. Prins, P. Schut, G. H Streurman, Dr. H. Redeker en Dr. Kwee Swan Liat.

Er is zelfs nog meer. Vraag hiervoor een brochurelijst aan bij het Centraal bureau te Utrecht.

ROLLENSPEL ALS GESPREKSMOGELIJKHEID

Het geïmproviseerde rollenspel kan men globaal in tweeërlei soorten verdelen. Daar is in de eerste plaats het psychodrama, dat zich bij uitstek leent om tijdens een psychotherapeutische behandeling te worden toegepast. De patiënt krijgt een situatie op, waarin hij als dramatisch personage een hetzij totaal andere figuur moet spelen, hetzij zichzelf moet zijn. Door dit laatste te doen bestaat er grote kans dat hij in het vuur van het psychodrama dingen doet of zegt, die voor het verloop van de therapie van doorslaggevende aard kunnen zijn. Schrijver dezes heeft bij de therapie van lijders aan ballenties (stotteren) het psychodrama dikwijls als essentieel onderdeel van de therapie met redelijk succes toegepast. Immers het stotteren is een neurotische persoonlijkheidstoornis bij uitstek en het behoeft geen betoog dat elke mogelijkheid om tot spontane spraak te komen met beide handen dient te worden aangepakt.

Het socio-drama nu is uitstekend geschikt om allerlei zich voordoende problemen van mens en maatschappij op een meer actieve wijze te presenteren dan alleen maar als lezing. (Dit laatste is immers niets meer dan een lange monoloog, waarbij weliswaar, en het hangt van de spreker af in welke mate, een zekere wisselwerking kan ontstaan tussen spreker en gehoor.)
De dramatische *handeling,* die het sociodrama in wezen immers is, noopt niet alleen tot een grotere aandacht van het publiek dan de monoloog, die bij niet-beroepssprekers uiteraard ook nog monotoon kan zijn, doch bewerkstelligt door het grotere visuele en acoustische element (wij denken hier maar eens aan de meer moderne vormen onderwijs, waarbij min of meer intens van deze wetenschap gebruik wordt gemaakt) een grotere mogelijkheid tot het meer beleven van het gestelde probleem bij het „passieve" deel van de groep (de niet-executanten) en een grotere kans van tot de kern door te dringen bij de „uitvoerenden".
Wanneer daarenboven nog aannemelijk kan worden gemaakt, dat het in principe mogelijk is, dat men zich als „dramatisch personage" (men speelt immers „maar" een rol), meer van zichzelf kan blootgeven dan wanneer men verondersteld wordt zichzelf te zijn, (de situatie tijdens een lezing) is het zonder meer duidelijk, dat deze wijze van gesprekstechniek een groot aantal voordelen heeft te bieden.
Wanneer wij dan nog in aanmerking kunnen nemen, dat de op- en aanmerkingen van het deel van de groep, dat niet meespeelde, aanleiding kunnen zijn tot een discussie, die des te intenser is naarmate men meer „inwendig" heeft „meegeacteerd", dan is het duidelijk dat het sociodrama, of welke vorm van rollenspel dan ook, geenszins de mogelijkheden van het gemeenschappelijk gesprek en de gezamenlijke discussie beperkt. Er zijn nog andere voordelen verbonden aan deze moderne wijze van werken. Men kan vergelijkingsmateriaal veroveren. Het is immers heel goed om een gespeelde situatie na discussie te herinterpreteren, daarbij de critische voetnoten der discussie verwerkende. Men ziet het probleem dan in een ander licht. De ervaring heeft geleerd, dat deze herinterpretatie zeer boeiend is en doorgaans (uiteraard, na zoveel meningen te hebben gehoord) aan levensechtheid en diepgang wint.

Ook zullen de executanten door het rollenspel actief te beoefenen, zich een grotere vrijheid van spreken en bewegen (wat identiek is; de plastiek is immers een belangrijk onderdeel van de spraak) verwerven en meer gaan durven zichzelf te zijn bij moeilijke situaties (spreken in het openbaar bijvoorbeeld!. De toepassing van het rollenspel werkt dus op den duur in belangrijke mate persoonlijkheidvormend. Dit behoeft geen verder betoog. Praktisch elk probleem is als dramatische handeling voor twee of meer personen te enscèneren. Genoemd zij slechts: ontslagkwesties, huiselijke conflicten, politieke kwesties, humanistische (en godsdienstige) bespiegelingen, enz.
Meen niet, dat het socio-drama alleen maar een kwestie van zwaarwichtigheid dient te zijn. Het kan bevrijdend werken de probleem-situaties af te wisselen met meer humoristisch getinte onderwerpen. (De „baby-sit", de „televisie-kijkers"). Dit breekt de vaak intense spanning, die ontstaan is door de „voorstellingen" in een notedop. Ook hierbij geldt het devies: „Dat er licht en schaduw zij".

Jac. Ringer.

Naschrift: De praktijk te Beverwijk heeft bewezen, dat deze wijze van werken aanslaat. Met enthousiasme zijn de bijeenkomsten bezocht; velen hebben gemerkt, dat het rollenspel bevrijdend kan werken.
In 1959 is een experimentele bijeenkomst gehouden onder de titel „Verlaat seizoen". Na een algemene inleiding werd een voor deze gelegenheid geschreven dramatische schets gelezen door een aantal medewerkers. Na dit z.g. „script-reading" werden scènes geïmproviseerd die op de dramatische schets zouden kunnen volgen. Diverse oplossingen van het gestelde probleem werden dusdoende gegeven. Het met dit experiment geconfronteerde publiek reageerde geestdriftig. Ook hier bleek dat een nieuwe wijze van confrontatie met allerlei problemen werd gewaardeerd. In de toekomst zal de Beverwijkse groep trachten de mogelijkheden van het socio-drama zoveel mogelijk uit te buiten. (Gedacht wordt reeds aan het herinterpreteren van novellen, fragmenten uit toneelstukken, etc. Uiteraard zal de humanistische levensbeschouwing daarin van doorslaggevende betekenis zijn voor de wijze waarop deze literatuur wordt „overgespeeld").

R.

DE SPREKERSLIJST

Hiervan is een nieuwe uitgave in voorbereiding en het is niet onmogelijk dat deze lijst al door de besturen is ontvangen. U zult ontdekken, dat er kleine wijzigingen in plaats gevonden hebben en dat wij ook enige sprekers op eigen verzoek hebben afgevoerd.
Dit zijn o.a. Prof. Dr. Fahrenfort te Amsterdam en Dr. Kooy te Bennekom. Wij verzoeken de besturen, ter vermijding van overbodige correspondentie, hen niet meer voor spreekbeurten aan te schrijven.

REGLEMENT VOOR GEWESTEN EN FEDERATIES

Teneinde de plaatselijke gemeenschappen van de Humanistische Jongeren Gemeenschap in staat te stellen deel te nemen aan de activiteiten van de gewesten en stedelijke federaties van het Verbond, besloot het hoofdbestuur in zijn vergadering op 26 maart 1960 tot de volgende wijziging in het Reglement voor Gewesten en Federaties:
Aan artikel 2 toe te voegen een vierde lid, luidende:
4. De plaatselijke gemeenschappen van de Humanistische Jongeren Gemeenschap binnen het gebied van het gewest worden — uitsluitend ten aanzien van de interne organisatie van het gewest — gezamenlijk beschouwd als een plaatselijke gemeenschap. Zij kunnen zich gezamenlijk door ten hoogste vijf van hun bestuursleden doen vertegenwoordigen op de gewestvergadering, die gezamenlijk zoveel stemmen uit kunnen brengen als zij volgens lid 3 van artikel 18 van het Huishoudelijk Reglement stemmen ten congresse zouden kunnen uitbrengen, indien deze plaatselijke gemeenschappen van de Humanistische Jongeren Gemeenschap gezamenlijk in de zin van dit Huishoudelijk Reglement als een plaatselijke gemeenschap van het Humanistisch Verbond zouden worden beschouwd.

DE VOLKSTELLING 1960

In aansluiting op wat over de algemene volkstelling 1960 in het eerste nummer van deze jaargang vermeld werd, kan nog nader medegedeeld worden:

a. dat de datum van de volkstelling vier weken verschoven is, en deze thans zal plaats vinden op 31 mei 1960;
b. dat als definitieve tekst van vraag en toelichting terzake van de kerkelijke gezindte verwacht mag worden:
   Vraag: Behoort hij/zij tot een kerkgenootschap of tot een godsdienstige gemeenschap, zo ja tot welk(e)?

Toelichting:
Men vermelde het kerkgenootschap of de godsdienstige gemeenschap, waartoe de betrokkene krachtens doop, belijdenis of anderszins behoort of waartoe hij/zij bepaaldelijk gerekend wenst te worden.
Behoort de betrokkene niet tot een kerkgenootschap of enige godsdienstige gemeenschap of wenst hij/zij daartoe beslist niet meer te worden gerekend, dan wordt deze vraag met „geen" beantwoord.
Voor de minderjarige bepaalt het gezinshoofd de invulling met inachtneming van het bovenstaande.

CONFERENTIE OVER GEESTELIJKE VOLKSGEZONDHEID

Het hoofdbestuur heeft besloten, dat op 9 oktober in Utrecht een conferentie zal plaatsvinden over geestelijke volksgezondheid, in het kader van het „Mental Health Year". Daarmee wordt eveneens tegemoet gekomen aan de wens van vele besturen, om, nu er in 1960 geen congres plaats vindt, toch een landelijke bijeenkomst te beleggen.

Binnenkort ontvangen de besturen hierover nadere gegevens. Het ligt in de bedoeling, afgevaardigden van de gemeenschappen op dezelfde wijze als voor het congres uit te nodigen. De conferentie duurt echter slechts één dag en begint om 10.30 uur. Het einde zal om 17 uur zijn.

Onderhandelingen zijn gaande met een drietal inleiders, die zullen spreken over sociaal-paedagogisch werk, geestelijke verzorging en levensovertuiging, een en ander in verband met de geestelijke volksgezondheid.

STEMMEN VAN LEZERS

De zomer is in het verenigingsleven de tijd van kritische beschouwing van het achterliggende winterseizoen en uitwerking van plannen voor het komende. Kritiek op hetgeen is geweest (of juist heeft ontbroken) zal in geen verenigingsbestuur achterwege blijven. Dat men altijd over voldoende fantasie, werklust, tijd en medewerkers beschikt om nieuwe denkbeelden in praktijk te brengen durf ik niet te beweren. Iedere vereniging, ongeacht zijn arbeidsveld heeft bepaalde doelstellingen, die in het algemeen slechts verwerkelijkt kunnen worden wanneer de leden der vereniging actief willen deelnemen aan het verenigingsleven. Het merendeel der verenigingen heeft uitsluitend leden die zich uit eigen vrije wil en keuze aansloten. Verwacht mag daarom worden, dat een groot deel der leden belang zal stellen in en een aandeel wil nemen aan de activiteiten die de vereniging ontplooit. Zodra blijkt, dat de animo beneden een redelijk peil zakt kan men konkluderen, dat „er iets mis is". De naar mijn mening meest voor de hand liggende konklusie is, dat de manier waarop het bestuur heeft getracht aan het verenigingsleven inhoud te geven onvoldoende weerklank heeft gevonden. Het is niet aannemelijk, dat de leden zich niet langer akkoord verklaren met de doelstellingen, dan zouden zij immers hun lidmaatschap hebben opgezegd. Het is voor de vereniging en voor het bestuur een pijnlijke zaak wanneer de feiten zo liggen, pijnlijker nog wordt het, wanneer de leden zelfs niet op de jaarvergadering verschijnen om van hun onvrede te doen blijken. De vereniging is dan in een kritieke fase aangekomen, die de kiemen van haar ontbinding in zich draagt. Op hen, die de doelstellingen van de vereniging ter harte gaan, rust dan de zware plicht al het mogelijke te doen langs andere wegen de belangstelling tot nieuw leven te wekken. Wanneer de op het spel staande belangen groot genoeg zijn, moet alles geprobeerd worden om de vereniging tot bloei te brengen. In het algemeen rust naar mijn mening deze taak op ieder lid.
Hoewel er tussen ons Humanistisch Verbond en een willekeurige vereniging grote verschillen bestaan, zijn er voldoende punten van overeenkomst die rechtvaardigen, dat hetgeen boven is gezegd mede op ons Verbond wordt betrokken. Ik zeg niet te veel, wanneer ik stel, dat alle leden de doelstellingen van ons Verbond volledig onderschrijven. De geringe bloei van het Verbondsleven in de gemeenschappen wordt naar mijn mening door zijn vormgeving veroorzaakt. Te velen zijn het traditionele verenigingspatroon meer dan beu. Een lezing met nabespreking, dikwijls over een onderwerp, dat in 1000 en 1 andere verenigingen voorgedragen kon zijn. Te zeer ontbreekt een eigen gezicht; het Verbond wil bepaald geen kerkgenootschap zijn, waarom dan angstvallig bezinningsbijeenkomsten op zondagmorgen, waar men weliswaar niet in stemmig zwart gekleed naar toe gaat, maar overigens in solemnele stemming bijeen zit? Meer dan de zondagmorgen en het ernstige gezicht mag van de kerken niet worden overgenomen. De bijeenkomsten moet vooral binnen de „redelijkheid" blijven. De andere bijeenkomsten vertonen evenmin een specifiek eigen humanistisch gezicht, noch naar de vorm, noch te dikwijls naar de inhoud.
Wat wil je dan, zult ge me tegenwerpen. Welaan, van tweeën één, of we zijn geen „heilgenootschap" en onthouden ons van alle prekerij, bezinning en wat daar mee verband houdt (kan houden); of we zijn het wel, maar dan ook konsekwent, dat wil zeggen kompleet met bezinnende sfeer, stilte (geen gebed!), samenzang en wat maar aan die sfeer kan bijdragen.
Mijn voorkeur gaat naar de eerste der genoemde mogelijkheden uit; geen „kerkgenoot-

schap", geen gebezin, wel op de praktijk gerichte aktiviteiten (ouden van dagen, zieken, eenzamen!) en onderlinge regelmatige kontakten, waar de toetsing van verworvenheden met anderer denkbeelden kan plaats vinden. Slechts een of twee openbare bijeenkomsten per seizoen met duidelijk propagandistische opzet, en voor het overige informele samenkomsten van al dan niet naar leeftijd, beroep en dergelijke samengestelde groepen.
Ik meen, dat een oplossing voor het gebrek aan animo alleen gelegen kan zijn in de inschakeling van de zelfwerkzaamheid van de leden. Gebeurt dit niet, dan zal, de huidige onverschilligheid wijst duidelijk in die richting, ons Verbondsleven een steriele zaak blijven, die tot gevolg heeft, 1e dat vele leden hun lidmaatschap opzeggen, 2e dat geen nieuwe leden toetreden.
De belangen die hier op het spel staan zijn groot genoeg, om de werkkracht en tijd van hen, die thans bestuursfunkties vervullen, op te eisen. Durf en fantasie zullen nodig zijn om de nieuwe wegen te vinden. In het bovenstaande pretendeer ik niet een pasklaar recept te hebben gegeven; ik zou het liever het luiden van de noodklok willen noemen.

J. W. SCHURER

Wij willen ons voorlopig van commentaar onthouden, maar zien graag reacties van andere bestuurders tegemoet.

Redactie Kader

IS HET BIJ ONS OOK ZO?

Dominee ontdekt ei van Columbus

„Er was eens een dominee," aldus ds. G. S. Geels, de kroniekschrijver van „Diakonia", het Hervormde maandblad ten dienste van het diakonaat, „die altijd wanneer hij voor een of ander stukje werk in zijn gemeente hulp nodig had, een verhaaltje in zijn kerkblad schreef, dat dan uitliep op de befaamde oproep voor vrijwilligers. Soms lukte het wel eens. Soms ook wel niet. Lag dat aan zijn pen? Was het artikel niet met voldoende klem geschreven? Het was en bleef een moeilijke, ja ook moeizame zaak.
Tot onze dominee het dwaze van zijn roep om vrijwilligers inzag. Is het, zo bepeinsde hij, toch eigenlijk niet zo, dat ieder gemeentelid als zodanig reeds een vrijwilliger is? Door van het geloof in zijn Heer de goede belijdenis temidden van de gemeente af te leggen, is hij (of zij!) toch eigenlijk als vrijwilliger naar voren getreden?! Met dit inzicht besloot hij het voortaan anders in te kleden. Geen stukjes meer in het kerkblad. Geen gesoebat om vrijwilligers meer. Heel de gemeente, alle leden zijn vrijwilligers. Uiteraard is niet ieder voor elke taak geschikt, er is immers verscheidenheid van gaven.
Deze dominee kent zijn gemeenteleden: heeft hij voor een stukje werk mensen nodig, dan gaat hij in zijn kaartsysteem na, wie daarvoor geschikt zou kunnen zijn. Daar gaat hij dan naar toe. Niet om te vragen: wilt u zo goed zijn om... wilt u alsjeblieft dit of dat... Nee, om eenvoudigweg te zeggen: tot de dienst der barmhartigheid is ieder lid van Christus' gemeente geroepen en Hij vraagt nu van u, dat u dit uit hoofde van uw roeping zult doen. *Deze dominee heeft op dit moment in zijn wijkgemeente ongeveer tweehonderd mensen aan het werk."*

(uit „Het Parool" van 16-4-1960)

Geestelijke Verzorging

RUBRIEK VOOR DE GEESTELIJKE RAADSLIEDEN
EN HUN MEDEWERKERS

PLAATSELIJKE GEESTELIJKE VERZORGING

2. ONTVANG DE ANDER

Fel en hard fonkelen haar ogen de kamer in. Alsof ze op het punt staat, bitter verwijt op me af te sturen.
Het is bijna negen uur, en vanaf haar komst om even over acht stroomde haar levensrelaas als een vloed op ons toe: Hoe voorspoedig en rijk ze vroeger waren; waarom ze moesten scheiden; de armoede van nu, de studie van de kinderen; dat ze van de ene tijdelijke betrekking in de andere rolt, en nergens voor vast wordt aangesteld; maar 't zal wel lukken: hier is toezegging gedaan, ginds krijgt ze een goed getuigenis; als nu de oude maar.....
Elke voorzichtige vraag naar meer innerlijke achtergronden wordt beantwoord met nieuwe omstandigheden. Ik zie geen andere mogelijkheid meer om tot elkaar te komen, dan rechtstreeks: „Weet u, waarom mijn vrouw en ik u hebben uitgenodigd?"

Een moeilijke vraag: In haar beroep had ze steeds conflicten. „Praten heeft geen zin", zeiden medewerkers, die 't geprobeerd hadden, „ze bijt alleen maar van zich af — een akelig mens". Wij hadden haar al eerder eens op de thee gevraagd, maar ze ontweek met een voorwendsel. Na haar ontslag herhaalden we de uitnodiging — toen kwam ze. En nu zo regelrecht: „Waarom hebben we u eigenlijk (nu nog) uitgenodigd"?.
Ze trekt het hoofd even terug, wat schuw en verbaasd, en beduidt met de schouders: „Hoe kan ik dat nu weten?".
„Wij hadden de indruk, dat u in een heel moeilijke situatie verkeert, en we hebben zelf wel eens beleefd, dat ons leven toegemuurd scheen. Niet, dat we denken u te kunnen helpen, maar we wilden u alleen laten merken, dat we naast u staan als medemens. We hebben nooit direct met u te maken gehad, en voortaan zullen we ook via het werk geen contact meer hebben; we weten niets van uw geloof of richting, dat doet er ook niet toe: Alleen als mens weten we ons met u verbonden, juist in deze situatie.
Na even stilte zegt ze, nog verbeten maar iets getemperd: „D a n b e n t u d e e n i g e!"

Wij wisten, dat het waar kon zijn. Collega's, de chef die het ontslag meedeelde, een bestuur dat erbij betrokken was — we hadden niemand kunnen vinden, die contact met haar had of van plan was op te nemen. De een was beschroomd, de ander zag er geen heil in.

Maar vanaf dat gewaagde ogenblik, 's avonds om negen uur, veranderde het relaas in een gesprek, de verdediging in een begin van openheid. Zij erkende, dat ze haar eigen geluk had opgegeven; ze leefde nu alleen nog voor de kinderen. Wij spraken over het mensenhart, dat zich niet ongemerkt begraven laat; als uiterlijk leven wordt afgebroken, is een nieuw, verdiept leven weggelegd voor wie de pijn niet ontvlucht.

Uitvoerig vertel ik dit gesprek niet verder, dat raakt meer het onderwerp van ons vorige artikel: „Ontvang uzelf". Wie dat doet, gaat ook meer open voor zijn omgeving. En daarover hebben we het nu: „Ontvang de ander".
Onze gast, aanvankelijk zo gepantserd, bleek er iets van te hebben verstaan, o.a. toen zij opmerkte: ‚Zou dit dan te maken hebben met wat m'n dochter onlangs zei: U behandelde ons altijd, alsof we d i n g e n waren"?. Het kon niet anders bij een moeder, die haar eigen hart verstikte.
Hoe komt het, dat wij de e n i g e n waren, die deze vrouw ontvingen? Omdat ik geestelijk raadsman ben? Juist omgekeerd: Men wordt geestelijk raadsman, omdat men bereid is te ontvangen. En ontvangen, luisteren, leren we in het verwerken van eigen levenslot, in het eerlijk doorleven van vreugde en verdriet.
Daar behoeft men geen geestelijk raadsman voor te zijn. De man of de vrouw, die zo nu en dan eens voor een ander „de enige" kan zijn — zij komen overal voor, onder de „gewone" mensen. In onze kring zeg ik hiermee dan ook niets nieuws, dat wij naast de ander staan, juist als „gewoon mens". Zó ontvangen wij hem, ook wanneer onze functie als raadsman, contactpersoon of ziekenbezoeker de aanleiding was, en het verband blijft bepalen.
Een aanleiding, een verband, dat telkens weer onmisbaar blijkt voor degenen, die ook „de enige die hen zoekt, verloren of nooit gehad hebben." Eenzaamheid, leegte, verwarring, bij jongeren en ouderen — slechts gering is het deel, dat wij ervan kunnen opvangen. Ons netwerk van bezoekers en raadslieden bestaat nog meer uit gaten dan uit draden; een doorwerkt stukje hangt slechts hier en daar.
Maar hoe omvangrijk is het kapitaal aan levenswarmte en creativiteit, dat wacht bij vele eenvoudige mensen, die enkel wat regelmatige bemoediging en voorlichting nodig hebben, om hun vermogen dienstbaar te maken! Onafgebroken gaat het zoeken naar medewerkers voort; onderlinge training is nodig, studie en inkeer, om het weefsel langzaam vollediger te krijgen.
Om een simpel middelpunt cirkelt dit alles: De mens van elke dag, die wij zelf, samen met allen, zijn.
Ontvang de mens, die vlak naast u leeft; omdat ge uzelf steeds nieuw ontvangt.
Zoek hem ook op, er is zoveel rijkdom te ontginnen.
Mits altijd vrij-latend. Met evenveel bescheidenheid als innerlijke belangstelling.
Ook ons opzoeken blijft: ontvangen.

Kruyswijk.

ENKELE REACTIES. . . .

heb ik nu op de nieuwbegonnen rubriek „Plaatselijke geestelijke verzorging" ontvangen, hartelijke waardering en welwillende critiek.
In volgende artikelen hoop ik uw opmerkingen te kunnen verwerken.
Eén misverstand moge ik echter nu reeds uit de weg ruimen:
Bovenstaand artikel en dat van het vorige nummer bedoelen niet de wijze aan te geven, waarop een geestelijk raadsman met zijn cliënten kan omgaan. Slechts enkele uitgangspunten wilden we aan de orde stellen: Aanvaarding van zichzelf (1) en belangstelling voor de ander (2), welke onlosmakelijk met elkaar verbonden bleken; beide keren spraken we van „ontvangen", omdat dit woord dieper reikt, en de hele persoon erbij betrokken is.
Zelfs deze uitgangspunten zullen niet voor iedereen het wezenlijkste raken, laat staan de practische situaties, waaraan ik ze ontleende. Die behelsden wel telkens ook een concrete aanpak, maar deze was alleen op dàt moment doeltreffend en bovendien was het er in deze verhalen niet om begonnen.
Elke raadsman zal zijn eigen manier vinden, die — wil het goed zijn — nog weer verschilt per cliënt.
Op de mogelijkheden, moeilijkheden en mislukkingen daarvan in de practijk, hopen we zo spoedig mogelijk in te gaan.

K.

HOE DOET U DAT?

In „Woord en Dienst" van 25 jan. '60 las ik het volgende:

Nog niet zo lang geleden werd door mij een bezoek gebracht bij een zieke. De zieke sprak in vele toonaarden „als maar" over zich zelf. Na meer dan drie kwartier was het mij niet gelukt het gesprek een andere wending te geven, hoewel enkele pogingen daartoe waren aangewend.
Teneinde raad overwon ik mezelf en vroeg: Vindt u goed, dat wij samen een gedeelte uit de Bijbel lezen, er staan zulke mooie dingen in. Tot mijn vreugde klonk het antwoord bevestigend. Ik vraag daarop: Zijn er hoofdstukken in de Bijbel, die u speciaal aanspreken? Hierop werd een ontwijkend antwoord gegeven, waaruit ik de conclusie trok, dat de Bijbel niet zo vaak gehanteerd werd. We lazen samen 1 Cor. 1 Wat voor de wereld dwaas is, heeft God uitverkoren, om de wijzen te beschamen, en wat voor de wereld zwak is, heeft God uitverkoren, om wat sterk is te beschamen, en wat voor de wereld onaanzienlijk en veracht is, heeft God uitverkoren, dat, wat niets is, om aan hetgeen wèl iets is zijn kracht te ontnemen, enz.
Na het uitspreken van een kort gebed was, als een wonder, de gehele sfeer ineens anders geworden. Er was openheid gekomen voor een geestelijk gesprek. Wij dachten nog enige tijd over het voorgelezen stuk na en toen stelde ik zo terloops de vraag: Hebt u weleens meer huisbezoek van de kerk gehad?

Ja, één keer, het is al lang geleden, maar toen had ik evengoed m'n schoenmaker op bezoek kunnen krijgen, want er is geen enkel geestelijk woord gesproken.
Met beschaamde kaken trok ik de deur achter me dicht. Wat is huisbezoek doen een moeilijk werk! En sindsdien denk ik elk huisbezoek steeds weer aan die schoenmaker. Ik lijk vaak zoveel op hem!

(„Gebed en Bijbellezen op huisbezoek" — M. Valentijn)

Het hele tafreel stond bij lezing van dit stukje duidelijk voor me: de zieke, met z'n eindeloze verhaal, de bezoeker, die voortdurend denkt: „ik moet toch het gesprek op iets anders zien te krijgen" en dan de Bijbel als toch eigenlijk ongezochte, want volkomen door beiden geaccepteerde mogelijkheid om de gedachtenwisseling op een ander plan te krijgen. En tenslotte het moeizame gevoel bij het dichttrekken van de deur.

Ik vroeg me af: *hoe doet u dat,* als ziekenbezoekster van het Verbond? Luisteren, en goed luisteren, vinden wij altijd één van de eerste vereisten voor bezoek bij zieken. Rustig en toegewijd doen blijken van je echte belangstelling, die niet „om het een of ander" gaat, vinden wij op zichzelf al waardevol en dat wordt, naar de ervaring leert, ook als zodanig gevoeld.
Maar hoe vermijd je nu daarbij het lange gesprek „als maar" over de patiënt zelf — dat wil dus zeggen het gesprek dat zich in en om de grote en kleine moeilijkheden van de ziekte-situatie blijft bewegen? Zo vaak zijn er daarbij een aantal zwaar te accepteren, nu eenmaal gegeven feiten (b.v. medische!), waarover de bezoeker óók niet zo heel veel nieuws of verstandigs kan zeggen. Hoe breek je uit zo'n gesprek?
Schriftlezing, woordverkondiging, het zijn taken die een humanistische ziekenbezoeker niet ten dienste staan. Ben ik op een verkeerd spoor als ik me afvraag, of er zelfs niet nogal eens een aarzeling zal zijn om zeer direkt en opzettelijk het gesprek in een meer beschouwlijke richting te drijven? Een soort schuwheid, om nodeloos te gaan „moraliseren"? Of is dat toch slechts bij uitzondering het geval en hebben onze ervaren ziekenbezoekers en -sters (het zijn er langzamerhand gelukkig een heel aantal!) toch wel hun eigen werkwijze hierin gevonden?
Hoe is die dan? Langs welke weg brengt u de zieken, waar u komt, de mogelijkheid om uit de kringloop van hun gedachten weg te breken, hoe biedt u ze een handvat, dat zij kunnen vastgrijpen om zich — geestelijk — aan op te trekken? Welk boek, welk artikel liet u achter? Welk „motief" wordt door u het meeste gebruikt in uw gesprekken, welke moeilijkheden van de aard van de schoenmaker in het boven geciteerde stukje ervoer u zelf? Hoe meent u dat u die het beste kunt bestrijden?

Wil iemand daar eens iets over vertellen? Tot steun van z'n medeziekenbezoekers in het Verbond? En wellicht ook een beetje tot nut van hem — of haarzelf? Graag!!

D. Heroma-Meilink

ZIEKENBEZOEK

Onze nog niet zo ervaren ziekenbezoeksters zien er begrijpelijk tegen op om de kans te lopen geconfronteerd te worden met een patiënt(e), die niet lang meer te leven heeft. Zij zijn, even als de ziekenbezoekster uit het vorig nummer van Kader, een beetje huiverig om een antwoord te moeten geven op een eventuele vraag van een zieke, die onomwonden te kennen geeft te willen weten waar hij/zij aan toe is. Men kan zich daar niet op voorbereiden, omdat ieder mens anders en dus ook in zo'n situatie zeer verschillend zal reageren. We moeten dus maar rustig afwachten en maar hopen in een dergelijk geval de juiste toon te treffen. Ik meen dat de ziekenbezoekster de zieke in ieder geval serieus moet nemen, niet bang moet zijn en zeker niet luchtig over een vraag heen mag lopen. Doen we dit wel, dan zouden we de stervende ontzettend eenzaam achterlaten. Het meest verantwoord is m.i. inderdaad om in overleg met de patiënt en de eventuele naaste familieleden contact op te nemen met de behandelende geneesheer en deze duidelijk te vertellen welke dringende vraag de patiënt bezig houdt.

Er zijn ook zieken die helemaal niet willen spreken over het naderend einde, die steeds uiterlijk optimistisch blijven en dit probleem bewust of onbewust verdringen. In zo'n geval ligt het zeker niet op de weg van de ziekenbezoeker om hier in te grijpen. Waarschijnlijk zal men in zo'n geval de familie met raad en daad terzijde kunnen staan, want zij hebben het dan uiterst moeilijk. Zo'n patiënt verwacht vaak dat ook de huisgenoten „mee-spelen", dat ze opgewekt zijn en vooral nooit verdrietig. Misschien komt er ook bij deze patiënt een kentering, maar dit moeten we dan rustig afwachten. Het feit dat de ziekenbezoeker niet bang is voor de ziekte en de zieke niet vergeet, verder een steun kan zijn voor de huisgenoten, stemt de patiënt dankbaar en rustig.

Is er verschil tussen een godsdienstige en niet-godsdienstige zieke die het eind van het leven voelt naderen?
Ds Kalff die in Den Haag zijn traditionele inleiding hield over „Humanisme op pantoffels" concludeerde o.a. dat de humanist misschien wel een goed en zeker een goed bedoelend mens kan zijn, maar dat de geestelijke verzorging van humanistische zijde toch zeer armelijk is. „Wij christenenen hebben b.v. bij het sterfbed een antwoord, maar de humanist heeft dit niet".
Wij willen hier niet over twisten met ds Kalff, maar het is een feit dat in de praktijk de problematiek dezelfde is. Er zijn christenen en ongodsdienstigen die angstig òf kalm sterven, het verwerken van het leed van de nabestaanden is soortgelijk. Krijgt de christen op zijn sterfbed een antwoord, heeft de humanist dit niet?

Zelf heb ik enkele keren bij de begrafenis van een geestverwant gesproken en enkele keren besloten met onderstaande versregels van Henr. Roland Holst:

Zacht is het denken aan de stille doden,
Hun lichamen zijn opgelost
In blad en bloem en 't groen der zoden
En in de aren goud getrost.
Mild of luid klinken hun gedachten
Mee in het opstijgend accoord
Des levens: geen van hunne schone krachten
Die niet voor eeuwig ons behoort.
Zacht is het van de doden te dromen
Die stil in onze harten wonen
Als in een warm en veilig oord.

Ik kreeg steeds tot antwoord van de naaste familieleden: „Ja, zo heeft de overledene het leven en de dood ook altijd opgevat".
Zou dit misschien één humanistisch antwoord kunnen zijn?

A. Treurniet-Wiersma.

DE GEESTELIJKE GEZONDHEID IN DE INDUSTRIE

Onder auspiciën van de Nationale Federatie van de Geestelijke Volksgezondheid is over bovengenoemd onderwerp een studiedag gehouden, waarvan de referaten zijn opgenomen in een speciaal „Bedrijfsnummer" van het Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid (No. 2. febr. 1960). Deze referaten zijn bijzonder belangwekkend voor ons, omdat er uit blijkt hoezeer in het moderne denken over de mens in zijn arbeidssituatie — althans van de zijde van degenen die het vraagstuk vanuit de geestelijke gezondheid benaderen —de mens centraal staat. We zullen trachten de voordracht van Prof. H. R. Wijngaarden over: De invloed van het werk op de geestelijke gezondheid, hier kort weer te geven. Deze voordracht vormt, dunkt ons, de achtergrond van waaruit ook de andere referaten zijn gedacht.

Prof. W. onderscheidt een vijftal vormen van bedrijfssamenleving: a. de patriarchale verhouding; b. de koopverhouding (arbeid is koopwaar, de relatie gereduceerd tot een louter economische); c. de gemeenschapsverhouding (de relatie omvat het gehele leven van de bedrijfsgenoten, ook buiten de arbeidstijd), d. de functionele verhouding (veel aandacht voor sociaal aanvaardbare arbeidsverhoudingen en human relations, maar uitgaande van de bestaande situatie, zonder deze op zichzelf aan te tasten); e. de respectsverhouding (werknemer en werkgever zijn gelijkwaardig en verantwoordelijk tegenover elkaar. De relatie is te kenschetsen als humaan).
Alleen de laatste verhouding, de zogenaamde respectsverhouding, is uit een oogpunt van geestelijke gezondheid optimaal en derhalve geboden.

Werkgever en werknemer hebben weliswaar geheel verschillende, niet indentieke motieven en doeleinden, maar zij gaan bij hun samenwerking niet slechts een economische, maar een volwaardige menselijke relatie met

elkaar aan. Zij moeten elkaar wederzijds in hun belangen en rechten respecteren, hetgeen van beide zijden een vergaande vrijheidsbeperking insluit. De een kan de ander niet hanteren als middel ter bereiking van eigen doel resp. als object behandelen. Men moet in zijn samenwerken de ander als mens tot zijn recht laten komen.
Dit heeft consequenties voor de werksituatie. Respect voor de mens vergt een werksituatie, die hem erkent als iemand die een eigen bijdrage kan leveren en die hem er ook toe stimuleert dat te doen. Naarmate men de mens meer aan regels bindt en men hem minder ruimte voor eigen keuze en eigen beslissingen laat, naar die mate zal zijn geestelijke gezondheid worden geschaad. Want geestelijke gezondheid sluit het zoeken naar eigen oplossingen en het leveren van een persoonlijke bijdrage in.
Om dit te bereiken zal er een fundamentele mentaliteitsverandering moeten komen. De werksituatie zal aan de mens moeten worden aangepast, en dus moeten worden veranderd.
De heersende mentaliteit is echter veel meer die van een „aanpassingsdenken", waarbij men de bestaande werksituatie als een onvermijdelijk gegeven beschouwt. Men wil alleen deze gegeven situatie door sociale maatregelen als werkclassificatie, aandacht voor human relations enz. zoveel mogelijk aanvaardbaar maken. (Dit is de boven onder e. genoemde tegenwoordig meest voorkomende functionele verhoudiing).

Vanuit de geestelijke gezondheid gezien stelt Prof. Wijngaarden als normen, waaraan de werksituatie in de industrie moet voldoen: respect en creativiteit. Het doel van de bedrijven blijft natuurlijk de productie, maar het gevaar dreigt, dat de productiviteit de norm wordt voor de mens in het bedrijf en aanpassing daaraan de levenstaak, m.a.w. dat productiviteit wordt tot een maatschappelijke idiologie.
Aanvaardt men de begrippen respect en creativiteit als normen, waardoor de bedrijfssamenleving in haar doel om productie te leveren dient te worden geconditioneerd, dan zullen tal van gegroeide vanzelfsprekendheden op de helling moeten en zal de bedrijfsorganisatie in veel opzichten opnieuw moeten worden doordacht. En laat men nu niet zeggen, dat het niet anders kan dan we het nu doen, voegt Prof. Wijngaarden er aan toe, want zoiets zal in 1850 ook wel van de vrouwen- en kinderarbeid gezegd zijn. Als een bepaald patroon niet deugt, is aanpassing daaraan een misslag; dan moet uit respect het patroon veranderd worden, en dat vraagt creativiteit!

Tot zover de weergave van de hoofdgedachten uit Prof. W's betoog. De andere referaten ademen eenzelfde geest. Men vindt ze in genoemd Bedrijfsnummer van het tijdschrift. We geven alleen nog een opsomming van de auteurs en titels:
Dr. J. J. A. Vollebergh: Menselijke vrijheid in het georganiseerde bedrijf.
Dr. P. J. Willems: De aanpassing van de arbeid aan de mens.
Dr. G. J. Fortuin: Physiologische aspecten van de aanpassing van het werk aan de werker.

C. H. S.

NIEUWS UIT EN OM DE ARBEIDERSKAMPEN

Het belangrijkste nieuws mag wel heten dat raadsman C. J. v. d. Hulle uit Zierikzee met ingang van 1 mei in bezoldigde dienst van het Verbond is gekomen als raadsman voor de arbeiderskampen. Het zich steeds uitbreidende aantal kampen en bezoekpunten van zogenaamde buitenkampse arbeiders maakte het noodzakelijk dat naast raadsman v. d. Vliet een tweede kracht zijn volle tijd en aandacht aan de moeilijk bereikbare, veelal op varend materieel en op dijkhoofden verblijvende Delta-arbeiders ging wijden. Wij wensen v. d. Hulle, die reeds een vijfjarige praktijk als vrijwillig raadsman achter de rug heeft, van harte geluk met zijn benoeming.
Het werk in het Delta-gebied heeft zich, na een stillere winterperiode, weer sterk uitgebreid. Raadsman v. d. Vliet bezoekt nu arbeiders in het kamp het grote Weergars te Hellevoetsluis en buitenkampse arbeiders in het Haringvliet, in het Veersegat en bij Katseveer. Raadsman v. d. Hulle bezoekt de arbeiders bij Kamperland en Kats op Noord-Beveland, arbeiders in de Zandkreek en weer andere op het water bij Burghsluis. Binnenkort zullen er nog meer punten van verzorging komen en zullen meerdere raadslieden moeten worden ingeschakeld.
In de Peel werden de kampen America en Griendtsveen gesloten. Mede door ziekte van de raadslieden J. v. d. Berg en Doets moest het kampbezoek worden gereorganiseerd. De overblijvende kampen Venray A en 't Zinkske worden nu door de raadslieden A. v. d. Berg en v. d. Wulp verzorgd. Raadsman Bos kwam op non-actief. Raadsman J. v. d. Berg is weer een heel eind van zijn ziekte genezen, maar het was toch beter hem nog enige tijd rust te gunnen. Met raadsman Doets zal het nog wel enige tijd duren. Op het moment dat we dit schrijven (Eind april) wordt hij nog in een ziekenhuis verpleegd. Wij wensen hem van harte beterschap toe.
Een deel van de arbeiders uit de Peelkampen die gesloten werden is naar een kamp in het Land van Vollenhove overgeplaatst.
Tenslotte delen we nog mee dat raadsman Dijkstra van Beetsterzwaag is verhuisd naar Arnhem, Bosboomstraat 9, tel. 08300-30549. We hebben goede hoop dat hij ook van daaruit nog aan het werk in de arbeiderskampen kan deelnemen.

C. H. Schonk

De Stemvork

RUBRIEK VOOR DE SPREKERS

AAN HET EINDE VAN HET SEIZOEN

Nu bij het verschijnen van dit nummer van „Kader" de meesten van u het sprekershabijt wel zullen hebben afgelegd en het zorgvuldig zullen hebben opgeborgen voor het volgende seizoen, zijn niettemin vermoedelijk toch niet alle sprekerszorgen aan de kant. Integendeel, wetende wat u in een volgend seizoen weer te wachten staat, gaan misschien reeds nu uw gedachten al weer uit naar nieuwe onderwerpen voor uw spreekbeurten.

Mag de redacteur van deze rubriek u dan wellicht een stapje op weg helpen door u te herinneren aan het artikel in het vorige nummer: Spreken voor de gewone man. Wellicht kunt u daaruit enige inspiratie putten om het eens langs de daarin aangegeven weg te proberen.

Uw rubriek-redacteur hoopt u daarmede dan tevens aan een in dit opzicht zorgeloze vacantie te hebben geholpen, die hij u overigens ook in alle andere opzichten gaarne toewenst.

ZINVOLLE EN ZINLEDIGE BEGRIPPEN

Denn eben wo Begriffe fehlen,
Da stellt ein Wort zur rechten Zeit sich ein.

Met deze rake opmerking stelt Goethe in de beroemde „Schülerszene" in Faust I bij monde van Mephistopheles de bloedeloze geleerdheid van de rationalistische wetenschapsbeoefenaar aan de kaak. Het behoeft geen betoog, dat deze kritiek niet alleen voor Goethe's tijd, maar voor alle tijden van toepassing is. Het hanteren van woorden, die niet begrepen worden, is noch voor de spreker of schrijver, noch voor de hoorder of lezer van nut. Dat een dergelijke zinledige bezigheid nochtans niet zelden voorkomt, vindt zijn oorzaak behalve in ijdelheid wellicht, voorzover het onze eigen tijd betreft, in de omstandigheid, dat het woord in onze eeuw van razend-snelle communicatie dusdanig gemeengoed is geworden en veelal in zulk een mate eendagsvlinder is, dat voor wezenlijk begrip nauwelijks tijd en aandacht is.

Maar ook als we afzien van deze algemene ongunstige voorwaarden voor een goed begrip van het woord, moeten we vaststellen, dat in een concrete situatie het woord van de spreker vaak niet wordt verstaan. Een ieder, die ervaring heeft in het houden van lezingen, en een ieder, die vaak lezingen beluistert, zal dit feit kunnen beamen.
Om ons tot het Humanistisch Verbond te bepalen: iedere zondagochtend en op vele avonden in de week richt zich op vele plaatsen in ons land een spreker tot zijn publiek. Waarom doet hij dat eigenlijk? Natuurlijk om zijn publiek iets van zijn levensovertuiging en levenservaring mee te delen. Maar dat is stellig niet de enige aandrang, die hem drijft. Laat ons niet vergeten, dat het ook afgezien daarvan voor de spreker een heerlijkheid kan zijn, over iets te spreken wat hem bezighoudt. Verworven inzicht blijft steriel, als men er geen uiting aan geeft. Het komt zelfs voor, dat men zonder publiek spreekt, alleen in eigen studeerkamer. Men heeft iets geschreven, en om het gehalte en de vorm te toetsen, draagt men het (geheel of gedeeltelijk) voor zich zelf voor. Ook dan echter, zou men kunnen zeggen, is het niet een pure monoloog, maar een dialoog met zich zelf. Ook dan is er een luisteraar aanwezig, die reageert op het gesprokene. Daarom mogen we wel zeggen, dat alles, wat gezegd of geschreven wordt, verstaanbaar moet zijn, daar het anders alle zinvolheid verliest.

Als we met deze overwegingen als uitgangspunt onderzoeken, aan welke voorwaarden voldaan dient te worden, opdat de spreker in een bijeenkomst van het Humanistisch Verbond door zijn publiek begrepen wordt, dan kunnen we allereerst als (vanzelfsprekende?) eis stellen, dat de spreker zijn eigen voordracht begrijpt. Dit klinkt als een „bon mot", maar het is serieus bedoeld, namelijk in die zin, dat een spreker, die zijn onderwerp volkomen beheerst, daardoor alleen al begrijpelijker zal zijn dan iemand, die zelf nog worstelt met nog niet of half begrepen problemen. Ik bedoel hiermee niet te zeggen, dat een spreker voor alle moeilijkheden een oplossing behoort te weten, maar wel moet hij de

problemen in hun wezenlijke aard en strekking doorzien. Het overbekende en toch opvallende verschijnsel doet zich nu voor, dat zo iemand veelal een helderder en eenvoudiger betoogtrant bezigt dan degeen, die zelf nog in duisternis tast. Deze laatste zal daar, waar hij zelf nog niet helder ziet, aangezien hij nu eenmaal verder moet spreken, een bepaald geheel van verschijnselen, inplaats van deze stuk voor stuk te belichten, vervangen door een begrip. Is dit begrip aan zijn hoorders niet bekend, dan wordt hij niet begrepen, en het kan gebeuren, dat daardoor de strekking van de rest van het betoog aan de luisteraars ontgaat. Echter nog schadelijker kan het zijn, als de hoorder meent, het gebruikte begrip wel te kennen, maar er een andere interpretatie aan geeft dan de spreker bedoelt, maar niet duidelijk heeft gemaakt. Men denke in dit verband ook eens aan politieke begrippen, die zonder nadere inhoudsbepaling gelanceerd worden! Begrippen als „vrijheid" of „democratie" zijn voor vele mensen een soort toverwoorden, maar ze blijven volslagen zinledig, als ze niet nader bepaald worden. Natuurlijk mogen we de zaak niet overdrijven door van een spreker te eisen, dat hij ieder begrip, dat hij bezigt, nader definiëert. Er zijn nu eenmaal termen, die voor een ieder zonder meer duidelijk zijn en die de spreker als gangbare pasmunt zonder toelichting kan gebruiken. Zo zal hij steeds tussen Scylla en Charybdis moeten zien door te varen, begrippen verklarend, die zonder dat onverteerbaar zouden blijven, andere zonder toelichting gebruikend, als hij mag verwachten, dat ze de hoorder in het gegeven verband aanspreken en hij alleen maar dodelijk vermoeiend zou worden, als hij ook deze nog met misplaatste schoolmeesterachtigheid zou gaan uitleggen.

Zo zien we, dat het bezigen van een zinledig begrip tweeërlei oorzaak kan hebben: òf het begrip is voor de spreker zelf (nog) zinledig, òf het publiek (of een deel daarvan) kan met het gehoorde begrip niets aanvangen. En we worden ons er weer eens van bewust, hoe zwaar de taak van een spreker toch eigenlijk is. Steeds moet hij bij zich zelf met de grootste eerlijkheid onderzoeken, wat voor hem zelf nog ondoorzichtig is en waar hij, uit overigens begrijpelijke gemakzucht, genoegen neemt met onverteerbare „wijsheid" — anderzijds moet hij, bij elk publiek weer opnieuw en met een soort helderziend aanvoelingsvermogen, peilen, welke begrippen voor zijn hoorders zinvol en welke (nog) zinledig zijn. Iedere spreker heeft in het begin van zijn sprekersloopbaan herhaaldelijk de wijze les vernomen, dat hij zijn publiek niet moet overschatten. De praktijk bewijst telkens weer opnieuw, hoe waar deze uitspraak is. Maar in wezen schuilt hier een andere, waardevollere waarschuwing achter: Laat een spreker vooral niet zichzelf overschatten! Want in vele gevallen zal een spreker juist daardoor niet begrepen worden, doordat hij zelf zijn onderwerp niet helder genoeg doordacht heeft. Hoe vaak komt het niet voor, dat we pas bij de confrontatie met ons publiek gewaarworden, dat een onderwerp of bepaalde aspecten daarvan verrassende moeilijkheden bevatten, die ons bij voorbereiding in 't geheel niet bewust geworden waren. Het is zeer wel mogelijk, dat een nader onderzoek (zo dit al mogelijk zou zijn!) zou uitwijzen, dat de hoorder het spoor bijster is geraakt op het ogenblik, dat een voor hem zinledig begrip werd gehanteerd. De ontsporing

zou wellicht vermeden zijn, als de spreker op „begrijpelijke" wijze het betreffende begrip had toegelicht en er de interpretatie van had gegeven, die in zijn betoog past. Men behoeft maar even het woord „begrip" aan te zien, om te beseffen, dat begrip pas begrip wordt, als het begrepen wordt! Men dient bovendien de goede zaak van het juiste woordgebruik en de eerbied voor de moedertaal (het stiefmoederlijk bedeelde „kind" van ons volk!), als men aan dit aspect van de moeilijke taak van de spreker zijn volle aandacht schenkt. Deze taak wordt er weliswaar nog verder door verzwaard, maar de beloning blijft niet uit: spreker èn publiek plukken beide de vruchten.

Tenslotte: de beste verklaring is het betoog zelf, waarin ongemerkt de moeilijkheden tot een oplossing worden gebracht!

G. C. A. Schrijvers.

BOEKENNIEUWS

In een vorige aflevering heb ik de aandacht gevestigd op het boek van Szczesny „Die Zukunft des Unglaubens", dat in West-Duitsland vele lezers getrokken heeft. Nu kan ik mededelen, dat ook hier te lande de belangstelling voor dit tijds- en toekomstbeeld blijkbaar stijgende is, een nederlandse vertaling is in voorbereiding.
Hierbij nog enige bijzonderheden over de schrijver en over een der reacties op zijn boek:
Szczesny is in 1918 geboren, ergens in Oost-Pruisen. Hij heeft filosofie gestudeerd, litteratuur en journalistiek. In 1946 verscheen van zijn hand een bundel essays „Europa und die Anarchie der Seele", waarin hij de oorzaken van de politieke rampen uit de jongste tijd getracht heeft bloot te leggen. Sinds 1947 is hij als programmaleider verbonden aan een radiozendstation. In de jaren na 1948 heeft hij studiereizen gemaakt in Europa, de Verenigde Staten en Zuid-Oost-Azië. Hij is lid van de PEN-club.
„Die Zukunft des Unglaubens" heeft in het afgelopen jaar een verlengstuk gekregen. Een briefwisseling naar aanleiding van zijn boek tussen de auteur en Friedrich Heer, hoogleraar in de cultuurgeschiedenis van Europa aan de universiteit te Wenen, is in druk verschenen onder de titel „Glaube und Unglaube". De uitgever heeft het in zijn goedkope serie opgenomen. (List Bücher 143).
Deze gedachtenwisseling kan ik iedere spreker aanbevelen. Zij is een goed voorbeeld van wat in ons land tegenwoordig een gesprek heet. Geen stekeligheden, maar evenmin een tekort aan duidelijkheid. De wezenlijke verschilpunten worden van bijkomstigheden, die zo vaak het oordeel vertroebelen, ontdaan en de lezer kan zijn eigen positie, rekening houdend met alles wat van weerszijden gezegd is, bepalen. Ook al staat van te voren vast naar welke kant zijn voorkeur overhellen zal, dan nog levert het kennisnemen van de gezichtspunten van de beide gesprekvoerders winst op. En, wat bijzonder prettig aandoet, zij tonen ons alle twee hun visie op de toekomst en leggen mede daardoor de volle nadruk op het positieve.

Heer, overtuigd katholiek, komt zijn tegenstander een flink eind tegemoet, voorzover het diens bezwaren tegen een schijnchristendom betreft, niet uit tactische overwegingen, maar omdat hij, als het kan, nog meer afkeer van het uit sleur of om het voordeel of uit vrees voor het communisme de kerk trouw (?) blijven heeft dan Szczesny. Hij ziet als de ideale uitweg een gezuiverd christendom, dat met de wezenlijke daarin liggende waarden ernst maakt. Intussen beseft hij heel goed, en spreekt dit ook uit, dat deze weg voor velen onbegaanbaar is. Szczesny stelt hiertegenover zijn visie op de positieve mogelijkheden, waarover de bewustlevende mens, die de christelijke dogmatiek achter zich heeft moeten laten, beschikt.

En nu nog iets anders. In Mens en Wereld (1958 en 1959) heeft Treurniet de lezers de gedachtenwereld van Erich Fromm binnengeleid in hoofdzaak naar aanleiding van de drie werken, die in het Nederlands vertaald zijn: „De angst voor vrijheid", „De zelfstandige mens" en „De gezonde samenleving". Een later verschenen studie van geringer omvang, voor ons humanisten echter van minstens even groot belang „The Art of Loving" wordt op het ogenblik vertaald. De uitgever hoopt het in het begin van 1961 te doen verschijnen.
Ik vermeld dit, omdat ik uit eigen ervaring weet, dat dit boekje bij uitstek geschikt is om als leidraad voor discussies voor een groep van constante samenstelling (leden en eventueel niet-leden) dienst te doen.

D. H. Prins.

Bij informatie is ons gebleken, dat de nederlandse vertaling van het boek van Szczesny in de tweede helft van mei zal verschijnen onder de titel: De toekomst van het ongeloof. De vertaling is van Johan Winkler en het boek wordt uitgegeven bij Moussault's Uitgeverij N.V. Prijs f 9,50.
Voorts werd ons medegedeeld, dat de in bovenstaand artikel genoemde discussie tussen Heer en Szczesny eveneens in een nederlandse vertaling zal verschijnen. De vertaling is wederom van Johan Winkler, terwijl de prijs vermoedelijk f 4,— à f 5,— zal bedragen.

Redactie